

tech působil jako výrazný mediátor společenského dění mezi ČSSR a Rakouskem a měl zásadní podíl na formování obrazu dobového Rakouska v českých médiích. V textu o něm nicméně není zmínka, stejně jako o šéfredaktorovi teoretického žurnálu rakouské komunistické strany *Weg und Ziel* Franzi Markovi. I ten přitom udržoval styky s československým prostředím, mimo jiné s Karlem Kosíkem. Zatímco kontext vzniku německé Ostpolitik je nesmírně zajímavý, nicméně dobře zmapovaný a známý, na důkladné rozkrytí sociálních a intelektuálních vazeb komunistických intelektuálů ve střední Evropě a jejich významu pro vznik reformního komunismu v této geopolitické oblasti stále ještě čekáme. Historická sonda do redakčního prostředí časopisu IHE mohla být jistým průsečíkem, v němž by právě tyto vztahy byly analyzovány, namísto důrazu na geopolitický a diplomatický rámec.

Práce je nicméně velmi přínosná, daří se jí kombinovat přístupy politických a kulturních dějin s biografickými aspekty a nabízí věcný, detailní a empirický náhled na každodenní fungování redakčního týmu IHE, který ztělesňoval jisté kulturní a duchovní mikroklima doby. Podobné historické sondy do prostředí redakčních kruhů a expertních publicistických komunit státních nakladatelství jsou velmi potřebné, neboť právě zde se rodila dobová intelektuální produkce a s ní vznikal i svébytný prostor pro reflexi sociálních problémů. Práce Héléne Leclerc nabízí jedno z možných schémat, jak takové téma pojmut a dát mu potřebný empirický rozměr a silní faktografické zázemí.

Ondřej Holub

Jiří KNAPÍK a kol.

Pionýři, malované děti? Pionýrská organizace ČSM a dětský kolektiv (1949–1968)

Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2022, 542 s., ISBN 978-80-7422-837-7.

Dějiny pionýrského hnutí jsou širší veřejnosti známé více či méně v obecné rovině, která souvisí – mimo jiné – i s popkulturním ztvárněním pionýrů a socialistické mládeže. U střední a starší generace se tento faktor navíc mísí i se vzpomínkami na své dětství. Zobrazení pionýrů v populární kultuře je jedna věc, ale vědecké zpracování je věc druhá. I když po roce 1989 vznikla řada velmi hodnotných textů na téma mládeže v době socialismu, k soustavnému zpracování historie Pionýrské organizace Československého svazu mládeže (dále PO ČSM) v podobě moderní vědecké monografie dochází až nyní.

Kniha, která se především odborné čtenářské veřejnosti dostává do rukou, pochází z pera zkušeného a renomovaného historika Jiřího Knapíka a jeho spolupracovníků. Pokud se podíváme na strukturu knihy a autorské složení, zjistíme, že autory většiny textů jsou zmíněný Jiří Knapík a dále neméně zkušený Martin Franc. Tato autorská dvojice má za sebou spolupráci na celé řadě projektů, které se více či méně blíží tématu recenzované publikace. Ať už šlo o dvousvazkový slovník *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*,¹ *Volný čas v českých ze-*

1 Jiří KNAPÍK – Martin FRANC a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*, 2 sv., Praha 2011.

mích 1957–1967,² *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*³ nebo *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948–1970*.⁴ Už v této poslední rozsáhlé práci se objevilo několik kapitol věnovaných historií ČSM a dalších organizací. Společná publikace *Pionýři, malované děti?* tak v kontextu předchozího odborného zájmu autorů nijak nepřekvapí. Naopak se nám jeví jako pokračování a rozvíjení dosavadního výzkumu. *Pionýři, malované děti?* ale sledují organizaci v kontextu kulturních tradic českého prostředí.

Vedle výše zmíněných publikací novějšího data je příspěvků k dějinám českého či československého pionýrského hnutí velmi málo. Když pomíneme různé dílčí studie věnované regionálním dějinám, jsou to hlavně publikace vydané před rokem 1989. Ty jsou často materiálově přínosné, ale ještě častěji dobově a ideologicky poplatné, a tudíž dnes využitelné jen v omezené míře nebo vůbec. Autoři se navíc museli vypořádat se silným dědictvím, které spočívá ve faktu, že téma je silně zpřítomněno ve společenské paměti a je vnímáno skrze karikované obrazy různých oficialit nebo pod vlivem tehdejšího ideologického slovníku.

V porovnání s českým prostředím historiografie některých jiných zemí bývalého socialistického bloku ve výzkumu pionýrského hnutí značně pokročila. Za zmínku

stojí například výzkumy německých historiků, kteří publikují jak syntézy na daná témata, tak dílčí studie nebo texty z kategorie orální historie.

V jádru recenzované knihy stojí období mezi lety 1949 až 1968, což je dáno existencí PO ČSM. První kapitola se ale věnuje úplným počátkům českého pionýrského hnutí v roce 1948. Jedná se o krátkou kapitolu, která je východiskem zkoumaného období, ve kterém docházelo po převzetí moci KSČ v únoru 1948 k ovládnutí Junáka a k jeho připoutání ke svazu mládeže. Byla tím zahájena transformace dětského hnutí. Zajímavou informací je, že se jen minimálně přihlíželo k domácí tradici proletářského dětského hnutí. Pozornost byla směřována na mnohem masovější (to neplatí pro Slovensko) organizaci Junák.

Druhá kapitola, kterou lze považovat za jádro knihy, podává na více než sto stranách nástin vývoje pionýrské organizace v letech 1949 až 1968. Členění kapitoly na dílčí celky kopíruje dění v organizaci a její významné mezníky přes zakladatelské období (do roku 1952), období masové propagace hnutí (do roku 1956) až po druhou polovinu 60. let, která byla ovlivněna politickým uvolněním. To se pochopitelně projevilo i ve vedení organizace. Změny se týkaly jak posunu ve vnímání dětského kolektivu, tak posilování svébytnosti pionýrského hnutí v rámci ČSM.

Třetí kapitola je věnována Jiskrák neboli složce pro nejmladší členy pionýrské organizace, založené z důvodu rozšíření vlivu na větší počet dětí. Nejen v této kapitole, ale celou knihou prostupuje linie, která ukazuje důmyslné využití propagandy pro získávání dětí a mládeže. Ať už mimoškolními aktivitami či přes časopisy *ABC mladých techniků a přírodovědců*, *Mateřídouška* a další.

2 J. KNAPÍK – M. FRANC, *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, Praha 2013.

3 J. KNAPÍK a kol., *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*, Opaava 2014.

4 J. KNAPÍK – M. FRANC a kol., *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948–1970*, Praha 2018.

Po krátkých kapitolách „Pionýr v hierarchických sítích“ a „Pionýr a rodina“ následuje šestá kapitola zamýšlející se nad socialistickým dětským kolektivem jako ideovým konstruktem. Velmi zajímavě je zde popsáno, jak se od konce 50. let modifikoval náhled na „socialistické dětství“ reflektující i poznatky o proměně života dětí.

Následující čtyři kratší kapitoly se věnují pionýrským organizacím v dětských domovech, pionýrskému hnutí a dětské literatuře, Pionýru ve veřejném prostoru a ztvárnění pionýrů a Pionýra jako organizace ve filmu. Po rozsáhlejších a teoretičtějších předchozích kapitolách je lze vnímat jako dílčí studie, které potvrzují a na konkrétních příkladech dokládají a rozvíjejí předchozí teze a poznatky.

Text knihy je protkán řadou zajímavých a poutavých dobových fotografií, obálek knih a časopisů. Kniha obsahuje bezmála 1 600 poznámek pod čarou a lze hodnotit s povděkem, že v recenzované knize je poznámkový aparát umístěn v zadní části knihy, čímž se nerozbíjí hlavní text.

Při pohledu do seznamu pramenů a literatury je evidentní, že autoři čerpali z bohaté škály pramenů. Vedle archivních fondů, které tvořily základ bádání, jsou to dobové prameny, velké množství periodik, memoárů a deníků. Netradiční je funkční využití hraných a dokumentárních filmů a televizních pořadů.

Určitou slabinu knihy mohou někteří čtenáři spatřovat v tom, že i přes definici PO ČSM jakožto jednotné organizace pro celé Československo je pozornost autorů upřena především na situaci v českém prostředí. Slovensko zde ale není opominuto a zmínky o něm jsou v zásadních momentech vývoje organizace přítomné. Důvod tohoto geografického zúžení je prostý, a to

je „omezený“ okruh archivních pramenů, které pocházejí z proveniencí českých centrálních a regionálních archivů. Slovo omezený dáváme záměrně do uvozovek, protože rozsah prostudovaných materiálů je velice rozsáhlý. Kromě centrální úrovně kniha obsahuje řadu exkurzů do jednotlivých částí tehdejšího Československa (Opava, Bruntál, Rybitví, Albrechtice), Německé demokratické republiky i jiných států socialistického bloku.

Jiřímu Knapíkovi a kolektivu, který se na knize podílel, se podařilo i přes složitost tématu napsat velmi čtivou knihu, která podává první ucelené dějiny pionýrské organizace, které zasazuje do kontextu dění ve východní Evropě i do kontextu českých kulturních tradic dětských organizací. Najde si své čtenáře u těch, kteří se zabývají soudobými československými dějinami. Svým tématem, časovým i metodologickým ukotvením otevírá dveře novému nahlížení na dosud badatelsky opomíjené a dlouho přehlížené téma.

Martin Dolejský

Miroslav BÁRTA

Tutanchamon: století záhad a objevů

Brno, JOTA 2022, 344 s.,
ISBN 978-80-7689-052-7.

Rok 2022 přinesl v oboru egyptologie dvě významná výročí. V září 1822 přednesl Jean-François Champollion (1790–1832) na půdě *Francoouzské akademie věd* přesvědčivý důkaz, že dokázal rozluštit egyptské hieroglyfy. Právě znalost písma otevřela vědě bránu do ztraceného světa dávných faraonů a vtyčila badatelské cesty, které dosáhly jednoho ze svých vrcholů o století později. V listopadu 1922 se totiž Howardu Carte-